

BESTAAT ER BEHOEFTE AAN EEN GEMEENSCHAPPELIJK REFERENTIEKADER VOOR EUROPEES CONTRACTENRECHT?

Een quick scan van het Nederlandse bedrijfsleven

Hague Institute for the Internationalisation of Law (Hiil)

T.Q. de Booy
E.J.A. de Volder
Dr. David Raic

3 juli 2009

VOORWOORD EN ALGEMENE PARAMETERS

1. Nadat de Europese Commissie aan twee groepen van Europese rechtsgeleerden opdracht heeft gegeven een gemeenschappelijk referentiekader voor het contractenrecht te ontwikkelen, werd het concept eind 2007 aan de Europese Commissie gepresenteerd. Eind 2008 zullen de definitieve resultaten aan de Europese Commissie worden aangeboden.

2. Naar aanleiding van deze ontwikkelingen heeft de Eerste Kamer aan het Ministerie van Justitie de schriftelijk vraag gesteld hoe de regering tegenover de ontwikkeling van het gemeenschappelijk referentiekader staat en welke betekenis aan het concept moet worden gehecht.¹ Het Ministerie van Justitie ('Ministerie') heeft hierop aangegeven, alvorens hun positie te kunnen bepalen, duidelijkheid te willen krijgen naar de behoefte van een gemeenschappelijk referentiekader in het Nederlandse bedrijfsleven.

3. Het Ministerie heeft vervolgens het *Hague Institute for the Internationalisation of Law* ('Hiil') gevraagd om deze vraag voor te leggen aan het Nederlandse bedrijfsleven en de antwoorden daarop te analyseren.

4. Daartoe heeft het Ministerie Hiil voorzien van een lijst met vragen die voor de positiebepaling van Nederland van belang zijn. Hiil heeft deze vragenlijst voor het gebruik iets vereenvoudigd om het gebruik voor respondenten iets te vergemakkelijken.

5. In een voorbereidend overleg tussen Hiil en het Ministerie was overeenstemming over het feit dat deze eerste, vrij snelle, sondage slechts een indruk kan geven van percepties ten opzichte van een gemeenschappelijk referentiekader. Noch de beschikbare tijd noch de beschikbare financiële middelen maakten het mogelijk een diepgaand onderzoek te doen.

6. In gezamenlijk overleg is tussen Hiil en het Ministerie besloten niet alleen maar 'grote bedrijven' op te nemen in de respondentenlijst, maar om te kiezen voor een mix van bedrijven die allen in een internationaliserende context opereren. Daartoe is contact gezocht met brancheorganisaties die namens kleinere bedrijven zouden kunnen spreken. Bij de keuze van respondenten speelde ook een 'toevalligheidsfactor' een rol, namelijk of de organisatie in kwestie tijd had om de vragenlijst in te vullen.

7. De volgende organisaties behoren tot de groep respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld: Clifford Chance advocaten en notarissen; Creative Media - webdesign; FME-CWM - ondernemersorganisatie voor de technologisch-

¹ Eerste Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 23 490, DI.

industriële sector; LTO Nederland - ondernemersorganisatie voor de agrarische sector; NVG - Nederlands Verbond van de Groothandel; Potential Buddha - organisator evenementen; Royal Dutch Shell plc; RSDB – grafisch bedrijf; Technische Universiteit Delft; The Greenery B.V. - afzetorganisatie voor groente en fruit; Trobas Gelatine B.V; Werkgeversorganisatie VNO-NCW.

8. De Vragenlijst die is rondgestuurd is aangehecht als Appendix II.

9. Er was overeengekomen dat de respondenten na het invullen van de vragenlijst uitgenodigd zouden worden voor een bijeenkomst van een middag waarop n.a.v. de gegeven antwoorden nader op bepaalde zaken zouden worden ingegaan. Vastgesteld moet worden dat de organisaties niet de tijd konden vrijmaken om, naast het invullen van de vragenlijst en een telefoongesprek, ook nog een bijeenkomst bij te wonen. Dit rapport is dus opgesteld zonder dat die bijeenkomst heeft plaatsgevonden. Mocht het Ministerie toch prijs stellen op een dergelijk bijeenkomst dan zou dat opnieuw en op een later tijdstip wederom geprobeerd kunnen worden. Uit de reacties die wij ontvingen leiden wij af dat de respondenten daarvoor een duidelijker beeld willen hebben van de meerwaarde die een dergelijk bijeenkomst voor hen zou hebben. Daarbij moet worden aangetekend dat ook de Europese Commissie direct contact heeft met sommige bedrijven en brancheorganisaties en zij heeft op 8 oktober 2008 een bijeenkomst georganiseerd over dezelfde problematiek.

10. Om de representativiteit van de quick scan te verhogen, is er op 11 december 2008 een lunchbijeenkomst gehouden voor vertegenwoordigers uit de financiële sector. Hoewel veel organisaties interesse toonde voor deelname, was uiteindelijk slechts het hoofd juridische zaken van verzekeraar Aon in staat de bijeenkomst bij te wonen. De opmerkingen van deze vertegenwoordiger zijn in dit rapport verwerkt.

INLEIDING

11. Naar aanleiding van de Europese Raad in Tampere van 1999 is de Europese Commissie begonnen met diverse onderzoeken naar harmonisering van het privaatrecht in Europa. De eerste stap was de Mededeling in 2001² waarin zij de aanzet gaf voor discussie op dit onderwerp. In de jaren die volgde heeft het programma nader vorm gekregen. Door middel van een groenboek,³ een actieplan,⁴ een tweede mededeling⁵ en voortgangsrapporten⁶ is de agenda uitgezet.

12. De aanpak bestaat enerzijds aan het onderling harmoniseren van de bestaande richtlijnen op het gebied van het contractenrecht, waarbij de nadruk ligt op het consumenten*acquis*. Dit pad heeft begin oktober 2008 een impuls gekregen door de publicatie van een conceptrichtlijn op dit onderwerp.⁷

13. Anderzijds onderzoekt de Commissie de mogelijkheid voor een 'optioneel instrument': de ontwikkeling van een 'achtentwintigste rechtstelsel' dat partijen op hun overeenkomst van toepassing kunnen verklaren en op deze wijze te kunnen bijdragen aan harmonisering van het privaatrecht in Europa.⁸ Het voorlopig hoogtepunt van deze ontwikkeling is de publicatie van de *interim outline* van de *Draft Common Frame of Reference* (concept-gemeenschappelijk referentiekader of DCFR) eind 2007.⁹ De DCFR bevat zowel regels op het gebied van het algemeen contractenrecht en bijzondere regels voor benoemde overeenkomsten.

14. Deze processen zijn in het maatschappelijk veld niet onopgemerkt gebleven. Op 4 oktober 2008 publiceerde NRC Handelsblad het artikel 'Sluiproute naar een wetboek' waarin de ontwikkelingen kritisch besproken werden. Het artikel gaf aanleiding tot discussie zowel in NRC Handelsblad als in het Nederlands Juristenblad.

² 'Mededeling over Europees verbintenissenrecht', 11 juli 2001, COM(2001) 398 definitief.

³ 'Groenboek Herziening van het consumentenacquis', 8 februari 2007, COM(2006) 744 definitief.

⁴ 'Mededeling Een coherenter Europees verbintenissenrecht. Een actieplan', 12 februari 2003, COM(2003) 68 definitief.

⁵ 'Mededeling Europees verbintenissenrecht en de herziening van het acquis: verdere maatregelen', 11 oktober 2004, COM(2004) 651 definitief.

⁶ 'Eerste voortgangsverslag over het Europees verbintenissenrecht en de herziening van het acquis', 23 september 2005, COM(2005) 456 definitief en 'Tweede voortgangsverslag over het gemeenschappelijk referentiekader (*Common Frame of Reference*)', 25 juli 2007, COM(2007) 447 definitief.

⁷ 'Voorstel voor een richtlijn betreffende consumentenrechten', 8 oktober 2008, COM(2008) 614 definitief.

⁸ M.W. Hesselink, J.W. Rutgers & T.Q. de Booy, *The Legal Basis for an Optional Instrument on European Contract Law*, CSECL Working Paper No. 2007/04 en H. Schulte-Nölke, *EC Law on the Formation of Contract – from the Common Frame of Reference to the 'Blue Button'*, 3 *European Review of Contract Law*(2007), 332-349.

⁹ Study Group on a European Civil Code & Research Group on EC Private Law, *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Interim Outline Edition* (München: Sellier 2008).

Daarnaast was het voor de kamerleden Teeven en Ten Broeke reden om de minister van Justitie vragen te stellen.¹⁰

15. Bij deze ontwikkeling zijn diverse belangen betrokken. Naast de opinies van overheden, zijn de standpunten van consumentenorganisaties, het bedrijfsleven en de wetenschap van belang om deze belangen af te kunnen wegen.

16. Dit verslag beschrijft de uitkomsten van het onderzoek naar de standpunten in het bedrijfsleven over de hoofdlijnen van het proces en de noodzaak van verdere harmonisering. Daarbij wordt eerst ingegaan op de huidige contractspraktijk en de mogelijke hindernissen die bedrijven daarbij ondervinden. Vervolgens worden de opinies over harmonisering en de effecten daarvan besproken.

TOEPASSELIJK RECHT OP INTERNATIONALE CONTRACTEN

l: Rechtskeuze bij internationale contracten

Tussen kleine bedrijven en middelgrote en grote bedrijven bestaat een discrepantie ten aanzien van het moment waarop een rechtskeuze wordt gemaakt en het gebruik van algemene voorwaarden en modelcontracten. Wanneer een rechtskeuze wordt gemaakt, krijgt het Nederlands recht de meeste voorkeur.

17. Hoe binnen organisaties wordt omgegaan met verschillen tussen eigen recht en het recht van de wederpartij blijkt sterk afhankelijk te zijn van de grootte van het bedrijf. Opvallend is dat kleine bedrijven pas bij het ontstaan van een geschil nadenken over het meest wenselijke toepasselijke recht. Middelgrote en grote bedrijven bedingen daarentegen reeds bij contractsluiting een toepasselijk recht. Dit wijst op een groter bewustzijn bij middelgrote en grote bedrijven dat er geschillen kunnen ontstaan en dat het bevorderlijk is voor de afwikkeling van een geschil reeds vooraf een bepaald rechtssysteem van toepassing te verklaren. Mogelijk speelt de beperkte kennis van het recht aan de kant van het kleinbedrijf hierbij een rol.

18. Deze discrepantie in het maken van een (bewuste) rechtskeuze komt tevens tot uiting in het gebruik van algemene voorwaarden en modelcontracten. Rechtskeuze wordt doorgaans gemaakt in deze standaardvoorwaarden. Participerende kleine bedrijven blijken standaardvoorwaarden en -contracten niet voor handen te hebben. Alle ondervraagde middelgrote en grote bedrijven hanteren daarentegen wel algemene voorwaarden en modelcontracten.

¹⁰ 'Vragen over *een Europees Burgerlijk Wetboek*. (Ingezonden 8 oktober 2007)', Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, Aangangsels, 1011-1012.

19. In de gevallen waar bij contractsluiting een rechtskeuze wordt bedongen, geeft slechts één respondent aan het recht van een andere staat dan Nederland toe te passen. Alle andere respondenten geven de voorkeur aan toepassing van Nederlands recht. Hieruit blijkt dat hoewel andere rechtsstelsels voor handen zijn, over het algemeen toepassing van het eigen rechtsstelsel voorkeur verdient. Aangegeven wordt dat een partij alleen bereid is te kiezen voor een rechtsstelsel waarmee zij bekend is.

20. De wens om bepaald recht van toepassing te verklaren, blijkt in de praktijk echter niet altijd mogelijk. De helft van de respondenten geeft aan dat wederpartijen regelmatig een ander rechtsstelsel van toepassing willen verklaren. In de praktijk blijkt dat de sterkste partij dit aan zijn medecontractanten oplegt.

II: Invloed van verschillende rechtsstelsels op grensoverschrijdende handel

Verschillen in rechtsstelsels worden niet als een grote belemmering gezien.

21. Verschillen in nationale rechtsstelsels wordt door geen van de respondenten als een grote belemmering voor de grensoverschrijdende handel en dienstverlening gezien. 90% van de respondenten geeft aan dit nauwelijks als een belemmering te ervaren.¹¹ Redenen hiervoor zijn voornamelijk commercieel van aard. Hoewel het toepasselijke recht een mogelijk twistpunt kan vormen, vermindert het niet de grensoverschrijdende handel. En ondanks het feit dat de rechtskeuze het eerste is dat in een contract wordt opgenomen, wordt er daarna niet meer naar gekeken. De commerciële doelen die met de handel zijn gemoeid wegen doorgaans zwaarder dan mogelijke juridische discrepanties. Het belang van de handel boven het toepasselijke recht wordt onderstreept door de 25% van de respondenten aangeeft dat rechtskeuze bij contractsonderhandelingen zelfs geen discussiepunt vormen.

22. Bij grote bedrijven, zoals de financiële instellingen, wordt door één respondent aangegeven dat zij eenvoudig gebruik kunnen maken van de juristen die verbonden zijn aan dochterkantoren in de andere Europese landen. Dit zorgt ervoor dat zij geen belemmering ondervinden van rechtsverschillen.

23. Belemmeringen die er bestaan zouden mogelijkterwijs kunnen worden opgelost door het vergroten van coherentie en consistentie tussen verschillende rechtssystemen. Waaraan zou een dergelijk contractenrecht volgens respondenten moeten voldoen?

¹¹ Zie ook: Clifford chance survey: does business want an EU Contract law? 2005

III Eigenschappen van het contractenrecht

Om te komen tot een meer coherent en consistent contractenrecht, zou er een meer eenduidig contractenrecht moeten zijn. Er blijft wel behoefte aan flexibiliteit (contractsvrijheid). De 'Lando Principles' worden niet gebruikt.

24. Bijna alle partijen (90%) geven aan dat het contractenrecht eenduidig moet zijn. Dit komt overeen met de motivering van de Europese Commissie om opdracht te geven tot ontwikkeling van het Common Frame of Reference.¹² 80% van de respondenten geeft aan dat flexibiliteit voor contractspartijen moet worden gewaarborgd. Als belangrijkste reden wordt hier de contractsvrijheid voor gegeven. Daarnaast geeft een gelijk percentage aan dat het contractenrecht de handel zou moeten bevorderen. Voor meer dan de helft (60%) van de respondenten is daarnaast voorspelbaarheid van het contractenrecht van belang. Consumentvriendelijkheid wordt niet als een belangrijk eigenschap van het contractenrecht beschouwd. Slechts één respondent geeft aan dit belangrijk te vinden. Respondenten willen kortom een flexibel en eenduidig contractenrecht dat de (internationale) handel bevordert.

25. Sectoren als het verzekeringswezen zijn traditioneel sterk gereguleerd. Dit kan verklaren waarom één respondent uit die sector medt dat er weinig weerstand bestaat tegen regulering van contracten op zich. Dit wil echter niet zeggen dat de respondent gelukkig is met elke regulering: recht wordt op de merites beoordeeld.

26. Het belang van eenduidigheid van contractenrecht komt duidelijk naar de voorgrond wanneer de *Principles of European Contract Law* (PECL), ook wel *Lando-principles* genoemd, aan respondenten wordt voorgelegd. De PECL, opgesteld door de *Commission on European Contract Law*, bevat algemene regels van overeenkomstenrecht in de EU, en geldt als eerste concept voor een mogelijk Europees contractenrecht. Hoewel met het opstellen van de Principles eenzelfde doel als het Common Frame of Reference is beoogd - het aanbrengen van een grotere coherentie in het Europees *acquis* van het contractenrecht -¹³ blijkt geen van de respondenten gebruik te maken van de *Lando-principles*. De redenen die respondenten daarvoor geven zijn eenduidig: de principes zijn te vaag, te onbekend en als gevolg daarvan bestaat er veel onzekerheid over de interpretatie ervan in het geval van een geschil. De wens voor een flexibel en eenduidig contractenrecht dat de (internationale) handel bevordert, moet volgens respondenten kortom zijn weerslag vinden in een duidelijk en consistent contractenrecht dat bekendheid geniet bij alle marktpartijen.

¹² 'Mededeling Een coherenter Europees verbintenissenrecht. Een actieplan', 12 februari 2003, COM(2003) 68 definitief.

¹³ Mededeling Europees verbintenissenrecht en de herziening van het *acquis*: verdere maatregelen, 11 oktober 2004, COM(2004) 651 definitief, p.3

HARMONISERING VAN PRIVAATRECHT IN EUROPA

I: *Wijze van harmonisering*

De behoefte aan een hoge mate van uniformering van het contractenrecht lijkt niet groot te zijn.

27. De helft van de respondenten geeft aan dat zij primair harmonisering wensen door middel van meer coherentie in de Europese regelgeving en door een uniforme implementatie in de lidstaten. Hiervan is momenteel nog geen sprake, zowel in de wetgeving als in de jurisprudentie van de lidstaten. Verdergaande maatregelen worden in het huidige stadium gezien als 'een brug te ver'. Culturele verschillen en de grote sprong, die daarvoor gemaakt moet worden, zijn daarvan de oorzaak. Daarnaast wordt er getwijfeld aan de politieke bereidheid om enkele 'verworvenheden' van het eigen rechtstelsel op te geven om dit doel te bereiken.

28. De 'coherentiebenadering' komt overeen met optie 2 van vraag A1 en optie 1 van vraag A3 van het Groenboek voor de herziening van het *consumentenacquis* en de aanpak van de Europese Commissie, die het gebrek aan coherentie en gebrekkige implementatie erkent in haar conceptrichtlijn betreffende consumentenrechten.¹⁴ Verschillende uitleg van bepalingen uit richtlijnen wordt als concreet probleem ervaren. Daarom zou de CFR ook voor lidstaten verplicht moeten zijn bij de implementatie en moet het Hof van Justitie een actieve rol spelen in een uniforme uitleg, zo geeft één respondent aan.

29. Het moet echter niet over het hoofd worden gezien dat 25% van de respondenten tegen enige harmonisering is. Eén partij geeft aan dat zolang contractsvrijheid het belangrijkste beginsel is bij het contractenrecht, de inhoud van regelgeving niet uitmaakt, aangezien partijen zelf de toepasselijke regels bepalen.

30. De overige respondenten (25%) zien het liefst verdergaande harmonisering. 17% kiest voor een achtentwintigste rechtstelsel dat door partijen als toepasselijk recht gekozen kan worden. De mogelijkheden voor een dergelijk 'optioneel instrument' is in het begin van het herzieningsproces door de Europese Commissie voorgesteld.¹⁵ Tevens wordt aangegeven dat, om succesvol te kunnen zijn, zo'n optioneel instrument een duidelijk voordeel dient te hebben ten opzichte van bestaande rechtssystemen.. Eén respondent (8%) is van mening dat alleen een Europees Burgerlijk Wetboek tot het gewenste resultaat kan leiden, de andere mogelijkheden zijn daarvoor te vrijblijvend.

¹⁴ Voorstel richtlijn consumentenrechten, noot 7, p. 2.

¹⁵ Zie ook: Hesselink, Rutgers & de Booy, noot 8, pp. 11-13.

II: Omvang van harmonisering

Harmonisering zou volgens de meerderheid beperkt moeten worden tot de beginselen van het contractenrecht. Contractsvrijheid wordt als belangrijk gezien.

31. Meer dan de helft (62,5%) geeft aan dat de harmonisering alleen betrekking moet hebben op algemene beginselen van contractenrecht. Voor dit standpunt wordt aangegeven dat het wettelijk regelen van de basis voor partijen het belangrijkste is; de details worden door de contractspartijen zelf ingevuld. Andere respondenten (25%) geven aan dat bij harmonisering een brede aanpak nodig is en dat daarom niet alleen het contractenrecht, maar ook het aansprakelijkheidsrecht en het goederenrecht bij het proces betrokken dient te worden. Eén partij geeft aan geheel tegen harmonisering te zijn.

32. Het is opvallend dat weinig respondenten (12,5%) voorstander zijn van regels op het gebied van het algemene contractenrecht en gedetailleerde regels voor benoemde contracten, terwijl dit juist de voorgestelde aanpak van de Europese Commissie is.¹⁶

33. Eén respondent neemt het standpunt in dat indien men gaat harmoniseren, dat ook goed moet gebeuren. Dat wil zeggen dat het gehele privaatrecht daarbij betrokken moet worden. Als probleem bij harmonisering van algemene beginselen wordt opgemerkt dat men dan nog altijd naar nationale regelgeving moet kijken voor de concrete uitwerking en dat er dan voor bedrijven weinig gewonnen is.

III: Contracten betrokken bij harmonisering

Harmonisering mag niet tot onoverzichtelijkheid leiden. De helft van de ondervraagden wil dat de geharmoniseerde regels op zowel op binnenlandse en als op grensoverschrijdende contracten van toepassing zijn. Tevens wenst 50% dat de regels op handels- en consumentenovereenkomsten betrekking hebben.

34. De meeste partijen geven aan dat harmonisering niet tot onoverzichtelijkheid en tot een ingewikkeld stelsel van regels mag leiden. Daarom meent de helft dat geharmoniseerde regels op zowel handels- als consumentenovereenkomsten van toepassing dient te zijn. Daarnaast vindt 50% dat deze regels op zowel binnenlandse als grensoverschrijdende contracten werking moeten hebben. Overigens zijn de voorstanders voor beide aanpakken niet dezelfde groepen: slechts de helft van de voorstanders van toepasselijkheid op alle soorten contracten zijn ook voorstander van de werking van de regels op handels- en consumentenovereenkomsten.

¹⁶ Tweede voortgangsverslag, noot 6, p. 13.

35. Tegenstanders van brede territoriale toepasselijkheid (50%) wijzen erop dat het burgerlijke wetboek goed is ingericht voor binnenlands gebruik. De enige voorstander van uitsluitend harmonisering van consumentenovereenkomsten wijst erop dat alleen voor deze regelgeving een grondslag ligt in het EG-verdrag. 42% van de respondenten meent dat alleen handelsovereenkomsten betrokken moeten worden in het proces.

36. Ook op dit punt kunnen de respondenten zich niet geheel met de aanpak van de Europese Commissie verenigen. Waar de Commissie zich richt op consumentenovereenkomsten met een hoge mate van consumentenbescherming,¹⁷ zien de ondervraagden vooral het belang van eenduidigheid en een rol weggelegd voor het bevorderen van de onderlinge verhoudingen tussen bedrijven. Wel bestaat er overeenstemming over de territoriale toepasselijkheid.

IV: Gevolgen van harmonisering

De meerderheid geeft aan dat geharmoniseerd contractenrecht goed is voor de bedrijfsvoering. De meningen over de omvang van de gevolgen verschillen.

37. Een duidelijke meerderheid (75%) geeft aan dat een geharmoniseerd contractenrecht een hulpmiddel kan vormen zijn bij de bestaande bedrijfsvoering. De verwachting is dat door de gemeenschappelijke regels internationale onderhandelingen eenvoudiger zullen zijn en daardoor sneller zullen verlopen.

38. Echter zal de invloed van de gevolgen niet al te groot zijn: 50% van de respondenten – tweederde van de partijen die aangegeven heeft dat de onderhandelingen efficiënter zullen zijn – geeft aan dat de gevolgen 'in enige mate' de bedrijfsvoering zal beïnvloeden. Daarnaast zouden de juridische afdelingen, die nu bij grote bedrijven over heel Europa verspreid zijn, gecentraliseerd kunnen worden en daarmee zou bespaard kunnen worden op de bedrijfsvoering. 16,7% denkt dat harmonisering nauwelijks invloed zal hebben op de wijze waarop hun bedrijf functioneert. Een andere 16,7% stelt dat het harmoniseringproces geen noemenswaardige invloed zal hebben. Hierbij speelt een rol dat de belangrijkste elementen in het handelsverkeer door partijen onderling worden afgesproken en dat harmonisering daarop geen invloed heeft.

39. De laatste 16,7% van de betrokkenen geeft aan dat harmonisering grote gevolgen heeft voor de bedrijfsvoering. Eén respondent geeft aan dat eenwording van de regels de contractsvrijheid van partijen zou kunnen beperken. Deze beperking zal leiden tot verstoring van het bestaande evenwicht en daardoor de bedrijfsvoering sterk beïnvloeden. De andere partij is een juridische dienstverlener

¹⁷ Voorstel richtlijn consumentenrechten, noot 7, p. 8.

en zal daardoor een grote invloed ondervinden van wijziging van het contractenrecht.

40. Verwacht wordt dat vooral kleine en startende bedrijven voordeel zullen hebben van harmonisering van het privaatrecht in Europa. Dit werd expliciet aangegeven door een respondent. Ook de respondent die in deze categorie valt, gaf als enige aan ook in meer landen zijn producten aan te zullen bieden en meer grensoverschrijdende transacties verwacht.

CONCLUSIE

41. Contractsvrijheid staat voor de respondenten centraal. Vooral bij handelscontracten stellen de ondervraagde bedrijven deze vrijheid voorop. Het contractenrecht heeft daarbij een ondersteunende rol. Daarom dient het contractenrecht helder en eenduidig te zijn en de contractsvrijheid te respecteren.

42. Op dit moment wordt het gebrek aan coherentie en uniforme implementatie van Europese regelgeving als kleine hindernis ervaren. Verbeteringen op deze punten zal leiden tot snellere onderhandelingen. Om wille van de helderheid en eenduidigheid wenst de helft van de ondervraagden dat de geharmoniseerde regels op zowel op binnenlandse en als op grensoverschrijdende contracten van toepassing zijn. Tevens wenst 50% dat de regels op handels- en consumentenovereenkomsten betrekking hebben.

43. Het is echter ook belangrijk om de argumenten van de tegenstanders in het oog te houden. De angst bestaat dat harmonisering tot gevolg kan hebben dat in handelsovereenkomsten de contractsvrijheid beperkt wordt. Ook wordt gewezen op het belang van heldere regels met een uniforme uitleg. Respondenten ervaren dat dit laatste bij bestaande initiatieven voor eenvormige privaatrechtsregels, zoals de *Principles of European Contract Law*, nog niet het geval is.

APPENDIX I: DEELNEMENDE INSTELLINGEN

Clifford Chance advocaten en notarissen;
Creative Media - webdesign;
FME-CWM - ondernemersorganisatie voor de technologisch-industriële sector;
LTO Nederland - ondernemersorganisatie voor de agrarische sector;
NVG - Nederlands Verbond van de Groothandel;
Potential Buddha - organisator evenementen;
RSDB N.V. - grafische media;
Royal Dutch Shell plc;
Technische Universiteit Delft;
The Greenery B.V. - afzetorganisatie voor groente en fruit;
Trobas Gelatine B.V.;
Werkgeversorganisatie VNO-NCW.

Gesproken met:

Aon Nederland - Risicomanagement, Employee Benefits en Verzekeringen

APPENDIX II: DE VRAGENLIJST

I Hoe gaat u om met het toepasselijk recht op internationale contracten?

1. Hoe wordt er binnen uw organisatie omgegaan met mogelijke verschillen tussen uw eigen recht en het recht van uw wederpartij? Wordt er bij de contractssluiting rekening mee gehouden of wordt er bij het ontstaan van een geschil naar gekeken?
2. Indien uw organisatie (model-)algemene voorwaarden en/of (model)contracten heeft opgesteld, bevatten deze een rechtskeuze?
 - a. Ja, voor het Nederlandse recht
 - b. Ja, voor een ander (nationaal) rechtstelsel
 - c. Ja, voor een verdrag
 - d. Nee
3. Vormen de verschillen in nationale rechtstelsels een belemmering voor grensoverschrijdende handel en dienstverlening?
 - a. Een grote belemmering
 - b. Enige belemmering
 - c. Nauwelijks
 - d. Geen
4. Welke eigenschappen dient het contractenrecht te bezitten? (meerdere opties mogelijk)
 - a. Flexibiliteit voor contractspartijen
 - b. Voorspelbaarheid
 - c. Eenduidigheid
 - d. Bevordert de handel
 - e. Consumentvriendelijk

II Harmonisering van het privaatrecht in Europa

5. Op welke wijze dient het contractenrecht in Europa geharmoniseerd te worden?
 - a. niet;

- b. door meer coherentie in Europese regelgeving en een uniformere uitwerking daarvan in de lidstaten;
 - c. middels een eenvormig Europees contractenrecht (een 28ste rechtsstelsel) dat in plaats van een nationaal recht gekozen kan worden;
 - d. door middel van een Europees Burgerlijk Wetboek dat het nationale recht vervangt;
 - e. anders, namelijk...
6. Hoe ver moet de harmonisering gaan?
- a. alleen algemene beginselen van contractenrecht;
 - b. algemene en gedetailleerde regels van contractenrecht;
 - c. niet alleen contractenrecht maar ook onrechtmatigedaadsrecht;
 - d. niet alleen contractenrecht en onrechtmatigedaadsrecht maar ook goederenrecht;
 - e. anders, namelijk...
- 6a. Indien een eenvormig Europees contractenrecht wordt ontwikkeld, op welke contracten moet zij dan (mogelijk) van toepassing zijn?
- a. grensoverschrijdende contracten
 - b. binnenlandse contracten
 - c. alle contracten
7. Waarop zou een eenvormig Europees contractenrecht van toepassing moeten zijn?
- a. alleen op handelscontracten;
 - b. alleen op consumentencontracten;
 - c. op alle contracten.
8. In hoeverre denkt u dat harmonisering van contractenrecht van invloed zal zijn op uw bedrijfsvoering?
- a. in grote mate
 - b. in enige mate
 - d. nauwelijks
 - c. niet
9. Wat zijn uw verwachtingen ten aanzien van de gevolgen van harmonisering van het contractenrecht?

- a. producten/diensten zullen aangeboden worden in landen waar dat nu niet gebeurt;
 - b. er zullen meer grensoverschrijdende transacties plaatsvinden;
 - c. de onderhandelingen bij de totstandkoming van internationale contracten zullen eenvoudiger en sneller worden;
 - d. harmonisering zal geen noemenswaardige gevolgen hebben;
 - e. anders, namelijk...
10. Maakt u wel eens gebruik van reeds bestaande niet-statelijke internationaal eenvormige regels zoals de *Principles of European Contract Law* (ook bekend als de *Lando Principles*)?
- a. ja, vaak
 - b. ja, soms
 - c. ja, maar zelden
 - d. nee

Zo ja, in hoeverre voldoen de bestaande *principles*? Zo nee, kunt u de reden(en) aangeven waarom u de *principles* niet gebruikt?